

MUZEM STUTTHOF W SZTUTOWIE

Stutthof

ZESZYTY MUZEUM

1

WROCLAW • WARSZAWA • KRAKÓW • GDAŃSK
ZAKŁAD NARODOWY IMIENIA OSSOLIŃSKICH
WYDAWNICTWO

1976

NADANIE OBOZOWI KONCENTRACYJNEMU STUTTHOF
STATUSU OBOZU PAŃSTWOWEGO (WYBÓR DOKUMENTÓW)

W dniu 9 maja 1945 r. wojska radzieckie wyzwoliły wieś Sztutowo położoną w powiecie Nowy Dwór Gdański, a wraz z nią hitlerowski obóz koncentracyjny Stutthof¹.

Od czasu wyzwolenia obozu, jak również od momentu podjęcia śledztwa przez Sędziego Sądu Okręgowego w Gdańsku A. Zachariasiewicza² minęło 31 lat. W tym okresie ukazało się szereg artykułów i większych prac poświęconych obozowi koncentracyjnemu w Stutthofie³. Wydawać by się mogło, że w dziedzinie historiografii obozu powiedziano już ostatnie słowo.

Niestety, wszystkie dotychczasowe prace zawierają pewne luki i niedopowiedzenia. Dlatego też wszelkie poszukiwania materiałów źródłowych ukrytych w różnych zespołach akt i w różnych archiwach są jak najbardziej wskazane.

Najmniej jest znany okres dziejów obozu z lat 1939—1942, tj. z czasów, gdy nie był Stutthof kacetem państwowym. Nie mamy dzisiaj jasnego obrazu, mimo licznych zeznań świadków, jak to się stało, że dopiero na początku 1942 r. SS-Wirtschafts-Verwaltungshauptamt przejął zarząd nad obozem. Jaki był początek Stutthofu, na jakich zasadach działał i jak wyglądała w tym czasie jego struktura — oto punkty wymagające wyjaśnienia.

¹ K. Dunin-Wąsowicz, *Obóz koncentracyjny Stutthof*, Gdańsk 1970, s. 253.

² Sędzia A. Zachariasiewicz był pierwszym bodajże człowiekiem, który z ramienia ówczesnej Głównej Komisji Badania Zbrodni Niemieckich zabezpieczał pozostałe na miejscu zbrodni w Stutthofie materiały, pozostawione po hitlerowskich oprawcach. W sposób systematyczny prowadził prace badawczo-dochodzeniowe. Pracę swoją rozpoczął w II połowie 1945 r., a już w dniu 24 listopada tegoż roku złożył pierwszy raport. Jego praca i wyniki zasługują na większą uwagę historyków. Nastął czas, by pracę sędziego Zachariasiewicza właściwie ocenić i przedstawić jego wielki wysiłek w ściganiu hitlerowskich zbrodniarzy, jak również podkreślić zasługi dla nauki historycznej — porównaj Archiwum GKBZH w Polsce, akta Sądu Okręgowego w Gdańsku, sygn. 81 a.

³ Monografia K. Dunina-Wąsowicza ukazała się w dużym nakładzie dwukrotnie. Po raz pierwszy Wydawnictwo Morskie wydało ją w 1966 r.

W zasadzie wiadomo, że obóz w latach 1939—1942, aczkolwiek nosił nazwy „Zivil-Gefangenenlager” i nieco później „SS-Sonderlager”, miał wybitny charakter obozu koncentracyjnego. Chociaż rozmiarami nie dorównywał wielkim obozom państwowym, właśnie tutaj więźniom było trudniej przeżyć niż gdzie indziej. Nie kontrolowany przez centralny aparat SS czy inne władze państwowe, stał się Stutthof obozem, w którym okrucieństwo, sadyzm i pogarda życia ludzkiego doszły do punktu szczytowego. Obóz został uznany za kacet państwowy dopiero w dniu 20 lutego 1942 r. Wiemy, że szef policji i SS na prowincję Gdańsk-Prusy Zachodnie Richard Hildebrandt zabiegał o to uznanie już dosyć wcześnie. Dlaczego jego zabiegi zostały uwieńczone sukcesem dopiero tak późno? Być może wiązało się to z reorganizacją władz centralnych zarządzających obozami koncentracyjnymi. W lutym 1942 r. powstał SS-Wirtschafts-Verwaltungshauptamt (Główny Urząd Gospodarki i Administracji SS), który wchłonął dotychczasowy urząd Inspektora Obozów Koncentracyjnych (Der Inspekteur der Konzentrationslagern), sprawującego dotąd pieczę nad państwowymi obozami.

Szef SS-WVHA, SS-Obergruppenführer Oswald Pohl stwierdził, że w momencie wybuchu II wojny światowej w Rzeszy istniało 6 państwowych obozów koncentracyjnych. Były to: Dachau, Sachsenhausen, Buchenwald, Mauthausen, Flossenbürg i Ravensbrück. Realizacja hitlerowskich planów agresji w czasie trwania II wojny postawiła przed kacetami nowe zadania. Chcąc zrealizować plany „oczyszczania” terenów podbitych z elementów wrogich Rzeszy, należało rozbudować sieć placówek zajmujących się eksterminacją ujarzmionych narodów. W pierwszej kolejności przystąpiono do zbudowania prężnego aparatu zarządzającego obozami i upaństwowienia niektórych dotąd nie przejętych przez państwo obozów koncentracyjnych. Obozy nie rokujące spełnienia warunków eksterminacyjnych i gospodarczych czy też słabo zorganizowane rozwiązano. Tak więc w ślad za powstaniem SS-Wirtschafts-Verwaltungshauptamtu upaństwowiono powstałe w latach 1939—1942 obozy koncentracyjne: Oświęcim, Hamburg-Neuengamme, Gusen, Natzweiler, Gross-Rosen, Lublin-Majdanek, Niederhagen, Arbeitsdorf i Stutthof⁴.

Jak już zaznaczono powyżej, Hildebrandt podjął starania o upaństwowienie Stutthofu dosyć wcześnie, bo pod koniec 1939 r. Z publikowanych dokumentów wynika, że podstawą jego starań były trudności finansowe obozu⁵. Dziejopis obozu, Krzysztof Dunin-Wąsowicz, dodaje do tego trud-

⁴ Archiwum GKBZHwP, zespół akt Amerykańskiego Trybunału Wojskowego nr II w Norymberdze — proces 4 (dalej cyt. ATW IV), sygn. Pd 2, k. 79—81, odpis pisma O. Pohla do H. Himmlera nr 2192/42 g. z 30 IV 1942.

⁵ Stutthof był finansowany przez policję gdańską — patrz: ATW IV, sygn. Pd 2, k. 62—64, Pd 4, k. 8—10 i Pd 6, k. 26—28.

